
I. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

УДК 65.012

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

**М. О. Джаман, доктор економічних наук;
Т. О. Гусаковська, кандидат економічних наук**

Складність оцінки інтелектуальної власності обумовлена тією обставиною, що принципово неможливо розробити її єдину універсальну методіку. Не тільки кожний об'єкт інтелектуальної власності повинен бути оригінальним (за визначенням), але й умови практичного використання результатів творчої діяльності на різних підприємствах теж, як правило, значно відрізняються один від одного. Практично при уточненні цілі оцінки в кожному окремому випадку розробляють індивідуальну для кожного конкретного об'єкта методологію розрахунків, котра дозволила б найбільш повно врахувати всі ціноутворюючі фактори, що впливають на його ринкову вартість. Винаходи, метою яких є покращення екологічних характеристик продукту чи процесу виробництва, мають, відповідно, свою специфіку вартісної оцінки.

Цій проблемі присвячені праці вітчизняних і зарубіжних дослідників: С. М. Ілляшенко, Н. Ю. Пузині, П. М. Цибульова, В. Г. Зінова, О. В. Прокопенко, Т. В. Касьяненко, Т. О. Карпіщенко, та інших [1–6]. При цьому недостатньо розробленими залишаються проблеми розробки ефективної методіки оцінки

об'єктів інтелектуальної власності екологічного спрямування.

Метою статті є вдосконалення методичної бази оцінки об'єктів інтелектуальної власності екологічного спрямування.

Загальноновизнано, що для оцінки вартості різних об'єктів інтелектуальної власності і нематеріальних активів існує, щонайменше, три основних альтернативних підходи: дохідний підхід, порівняльний (ринковий) підхід і витратний підхід. Витратний підхід передбачає оцінку інтелектуального продукту на основі калькуляції витрат, необхідних для його створення або придбання. Всі витратні методи засновані на тому, що вклад ОІВ у прибуток підприємства перевищує витрати на його створення. Витратний підхід можна використовувати для оцінки об'єктів інтелектуальної власності, що не беруть участі у формуванні майбутніх доходів і в даний час не приносять прибутку. На практиці витратні методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності можуть використовуватись також у випадках, коли сферою їх застосування є соціальна сфера, космос, оборонні програми, інші програми безпеки, державного і регіонального устрою.

Порівняльний (ринковий) підхід передбачає підхід до оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності шляхом порівняння угод з аналогічними об'єктами й об'єкта, що оцінюються, після проведення відповідних коректур, що враховують розходження між ними. Він є ефективним у разі наявності достатньої інформації про аналогічні угоди. При цьому може використовуватися інформація про ціни реальних договорів або ціни пропозиції чи попиту.

Дохідний підхід є головним підходом під час оцінки об'єктів інтелектуальної власності. Суть його полягає в тому, що ніхто не вкладе свій капітал у придбання того чи іншого об'єкта нематеріального характеру, якщо такий же дохід можна одержати іншим способом, за такий же передбачуваний відрізок часу. Доходом від використання інтелектуальної власності є різниця за визначений період часу між грошовими надходженнями і грошовими виплатами (у теорії оцінки іменована грошовим потоком), одержувана правовласником за надане право використання інтелектуальної власності.

Вигоди від використання оцінюваної інтелектуальної власності визначаються на основі прямого зіставлення величини, ризику й часу одержання грошового потоку від використання інтелектуальної власності. Прогноз майбутніх грошових потоків будується здебільшого на базі фактично отриманих коштів, тобто на

базі грошових потоків року, що передує даті оцінки. Основний недолік дохідного підходу – складність одержання необхідної вихідної інформації для розрахунків. В умовах нестабільної економіки здійснення точного прогнозування майбутніх доходів, витрат і ризиків є складним завданням і потребує високої кваліфікації оцінників.

Будь-яка оцінка інтелектуальної власності повинна переслідувати конкретні цілі і відповідати пред'явленим до неї вимогам. Очевидно, що кінцевим результатом оцінки об'єкта інтелектуальної власності можна вважати його ринкову ціну або ціну ліцензії при передачі цього об'єкта інтелектуальної власності для комерційного використання.

Практично для уточнення цілі оцінки в кожному окремому випадку розробляють індивідуальну для кожного об'єкта методологію розрахунку, котра дозволить врахувати всі ціноутворюючі чинники, що впливають на його ринкову вартість. Ця методологія може враховувати витрати на створення і придбання об'єкта, ринкову кон'юнктуру і, крім того, може ґрунтуватися на здатності об'єкта інтелектуальної власності приносити додатковий прибуток підприємству.

Якщо розглядати переваги вищезазначених підходів стосовно різних нематеріальних активів і об'єктів інтелектуальної власності, то спеціалісти рекомендують керуватися рекомендаціями, які представлені в табл.

Таблиця

Ефективність підходів до оцінки різних об'єктів інтелектуальної власності [4]

| Об'єкти інтелектуальної власності | Основний підхід | Другорядний підхід | Неефективний підхід |
|--------------------------------------|-----------------|--------------------|---------------------|
| Патенти і технології | Дохідний | Ринковий | Витратний |
| Торгові марки і фірмові найменування | Дохідний | Ринковий | Витратний |
| Об'єкти авторського права | Дохідний | Ринковий | Витратний |
| Людський капітал | Витратний | Дохідний | Ринковий |
| Програмне забезпечення управління | Витратний | Ринковий | Дохідний |
| Програмне забезпечення виробництва | Дохідний | Ринковий | Витратний |
| Франчайзингові права | Дохідний | Ринковий | Витратний |
| Корпоративна практика і методика | Витратний | Дохідний | Ринковий |

З таблиці видно, що пріоритетним для оцінки винаходів і корисних моделей вважається дохідний підхід. Таким чином, оцінка

вартості прав інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) може бути здійснена за формулою (1):

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \frac{1}{(1+i)^t}, \quad (1)$$

де PV – розрахункова вартість об'єкта інтелектуальної власності, грош. од.;
 t – розрахунковий період, роки;
 C_t – грошовий потік (надлишковий прибуток) в періоді t , грош. од.;
 i – ставка дисконту.

Однак слід зазначити, що вигоди підприємства від використання винаходів (корисних моделей) екологічного спрямування полягають не лише в прямому збільшенні прибутку. Використання таких винаходів підвищує імідж підприємства, дає можливість уникнути штрафних санкцій і, навпаки, отримати певні пільги від держави тощо. Розглянемо більш детально основні здобутки підприємства від використання зазначених інтелектуальних продуктів:

1) зростання прибутку через зменшення матеріало- та енергоємності виробництва, можливості використання вивільнених ресурсів, C_{t1} ;

2) зростання прибутку за рахунок збільшення обсягів продажу на старих і широке визнання інновації на нових ринках, зменшення витрат на просування та стимулювання збуту через підвищення іміджу підприємства C_{t2} ;

3) зростання прибутку за рахунок підвищення цін на продукцію на вітчизняному та світовому ринках у результаті впровадження екологічних інновацій на підприємстві C_{t3} ;

4) зменшення ресурсних платежів і зборів, передбачених законодавством C_{t4} ;

5) зменшення платежів на відшкодування збитків, завданих навколишньому природному середовищу – зборів за викиди (скиди) забруднюючих речовин та розміщення відходів виробництва, а також через порушення природоохоронного законодавства C_{t5} ;

6) зростання прибутків за рахунок розширення товарного асортименту, підвищення якості, зниження собівартості продукції C_{t6} ;

7) зменшення витрат на утилізацію відходів виробництва C_{t7} ;

8) від продажу прав на забруднення довкілля C_{t8} ;

9) додаткові надходження у формі субсидій і цільового фінансування державою, а також надання пільг у оподаткуванні C_{t9} ;

10) зменшення (уникнення) штрафних санкцій на відшкодування збитків, завданих навколишньому природному середовищу – за понаднормативне використання природних ресурсів, понадлімітні викиди (скиди) забруднюючих речовин, порушення природоохоронного законодавства та реалізацію незаконно добутих природних ресурсів або продукції, що вироблена з них C_{t10} ;

11) зменшення витрат на оплату лікарняних через захворювання робітників і виплату допомоги на їх оздоровлення, C_{t11} ;

12) зниження недовиробництва за рахунок зменшення захворюваності робітників підприємства, плинності кадрів C_{t12} .

Таким чином, грошовий потік, отриманий підприємством від використання винаходу (корисної моделі) екологічного спрямування, слід визначати за формулою (2):

$$C_t = \sum_{j=1}^n C_{tj}, \quad (2)$$

де C_{tj} – здобутки підприємства в періоді t , грош. од.

Як було зазначено вище, вартісну оцінку ОІВ завжди проводять із певною метою. І найчастіше метою проведення оцінки є продаж ліцензії на використання прав інтелектуальної власності. Відомо, що у міжнародній практиці торгівлі ліцензіями застосовуються різні види платежів. Основні з них – платежі на базі роялті та паушальні платежі. При цьому у 80–90 % випадків укладення ліцензійних угод для розрахунків з ліцензіаром використовується роялті. В даному випадку розрахунок вартості ліцензії на об'єкт інтелектуальної власності слід здійснити за формулою (3):

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t R, \quad (3)$$

де R – ставка роялті;

C_t – грошовий потік (база роялті), грош. од.

Платежі на базі роялті, як правило, залежать від фактичного обсягу виробленої і реалізованої ліцензіатом продукції, і виплачуються протягом терміну дії ліцензії. Базою для розрахунку суми роялті може служити продажна ціна продукції за ліцензією або прибуток ліцензіата. Під час розрахунку ціни на основі розмірів прибутку ліцензіата частка ліцензіара коливається в досить широких межах – від 10 до 50 % прибутку ліцензіата і залежить від цілого ряду ціноутворюючих факторів, основні з яких – обсяг переданих прав, наявність і дійсність патентної охорони і розмір прибутку.

При розрахунку ціни ліцензії на використання прав інтелектуальної власності на винаходи (корисні моделі) екологічного спрямування у разі використання за базу роялті прибутку ліцензіата слід також враховувати всі перераховані вище можливі здобутки ліцензіата від використання винаходу за ліцензією. Однак під час укладання ліцензійної угоди та розрахунку вартості ліцензії досить складно точно оцінити розмір майбутніх грошових потоків. Тому врахування всіх ціноутворюючих чинників доцільно здійснювати за допомогою кореляції ставки роялті.

Запропоновані методичні рекомендації щодо оцінки вартості прав інтелектуальної власності на винаходи (корисні моделі) екологічного спрямування базуються на дохідному підході та дозволяють більш повно врахувати

всі грошові потоки, отримані підприємством у разі використання таких об'єктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : підручник / С. М. Ілляшенко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 334 с.
2. Пузыня Н. Ю. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов / Н. Ю. Пузыня. – С.Пб. : Питер, 2005. – 352 с.
3. Управління інтелектуальною власністю : монографія / Цибульов П. М., Зінов В. Г., Чеботарьов В. П., Суїні Ю. ; за ред. П. М. Цибульова. – К. : К.І.С., 2005. – 448 с.
4. Зінов В. Сравнение разных методов оценки интеллектуальной собственности / В. Зінов, С. Шамшин // Интеллектуальна власність. – 2002. – № 4. – С. 15–39.
5. Прокопенко О. В. Оцінка ефективності напрямів екологічно спрямованого інноваційного розвитку підприємств [Електронний ресурс] / Прокопенко О. В., Касьяненко Т. В. // Ефективна економіка. – 2010. – № 12. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>. – Назва з екрана.
6. Економічний механізм інновацій екологічної спрямованості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / Т. О. Карпіщенко. – Суми, 2000. – 22 с.

УДК 332.2.021.8

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЗОРОГО РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

**А. Ф. Шевченко, доктор економічних наук;
О. М. Шевченко, кандидат економічних наук**

На певному етапі розвитку світових господарських економічних відносин, в умовах інтернаціоналізації і монополізації ринкових економік у провідних країнах світу виникло явище економічної безпеки. В науковій літе-

ратурі його розглядають як сукупність певних кількісно-якісних характеристик окремих країн та їх об'єднань. Економічна безпека є основою національної безпеки, її системоутворюючим елементом, вона пов'язує національну